

// Řádový hrad Točník.

LEDŇÁČEK V TOČENICI

Rytířský řád českého krále Václava IV., nazvaný podle řádového odznaku, šátku s uzlem neboli točenice, byl pravděpodobně založen během výše zmíněného říšského sněmu v Chebu na jaře 1389, i když se tak mohlo stát již o několik let dříve. Zhruba v době sněmu nechal Václav nedaleko oblíbeného Žebráku budovat hrad Točník, který, jak jméno napovídá, mohl být řádovým hradem. Václavovo královské sídlo již mělo charakter renesančního zámku.

Založení *Řádu točenice* se neslo v duchu romantických rytířských ideálů oblíbených u evropských královských dvorů během 14. a 15. století. Dvorská kultura (kurtoazie) vyžadovala, aby vladař a jeho blízcí naplňovali představu šlechtetných

ochránců žen, svých poddaných i křesťanské víry. Světské rytířské řády byly inspirovány mnišskými rytířskými řády, které vnikly již krátce po dobytí Jeruzaléma v roce 1099 během první křížové výpravy. Mezi ně patří Strážci Božího hrobu, johanité či templáři. Dalším bohatým zdrojem inspirace pro dvorské rytířské řády byly příběhy o rytířích kulatého stolu krále Artuše.

// Dne 11. května 1395 byl královskou kanceláří v Praze vyhotoven jmenovací dekret pro milánského vladaře Giana Galeazza Viscontiho. Tento list, udělující titul vévody, byl slavnostně předán panem Benešem z Choustníka v Miláně v neděli dne 5. září téhož roku. Zřejmě mu bylo zároveň uděleno i členství v Řádu točenice, neboť se znak řádu, točenice, objevil také na malované kartě z balíčku vyrobeného u příležitosti svatby jeho syna Filipa Marii.

Již Václavův děd Jan Lucemburský byl vyznavačem legend o králi Artušovi a jeho rytířů hledajících Svátý grál, zázračnou nádobu či kalich s Kristovou krví. Nejvyšším cílem většiny světských řádů bylo znovudobytí Božího hrobu a osvobození Jeruzaléma od nevěřících. Tato snaha ovšem zůstávala nenaplněna a mnozí křesťanští vladaři a jejich rytíři se spokojili s okázalými rituály spojenými s opulentními hostinami a potíráním domácích kacířů.

Vzorem pro vznik Václavova řádu mohl být anglický *Podvazkový řád*, založený kolem roku 1348 anglickým králem Eduardem III. Manžel Václavovy sestry

Anny, anglický král Richard II., byl velmistrem Podvazkového řádu. Pozdější anglický antikvář William Camden (1551–1623) navíc uvádí, že Podvazkový řád byl založen u příležitosti vítězství v bitvě u Kresčaku, kde na straně poražených zemřel Václavův děd Jan Lucemburský. Insignie obou řádů, podvazek i točenice, byly nošeny na lýtku, byť na opačných nohách, točenice na pravém a podvazek na levém.

Ve světských rytířských řádech Václavovy doby byl kladen důraz na okázalost, řádové insignie, slavnostní rituály a hostiny. Světské řády evropských panovníků se staly prostředkem ke zvýšení prestiže a důležitým politickým nástrojem. Členství bylo zárukou soudržnosti a věrnosti jeho členů panovníkovi. Usnadňovalo řešení sporů a vyžadovalo vzájemnou podporu a pomoc, jak je zřejmé z působení pozdějšího Zikmundova Řádu draka. Příslušníci řádu se stali elitní skupinou a zavazovali se navzájem chránit své životy, rodiny i majetek.

// Detail z listiny Mikuláše II. Gorjanského.

Členy Václavova řádu se stali významní vládci, jako byl milánský vévoda Gian Galeazzo Visconti, rakouský vévoda Arnošt Habsburský nebo burgundský vévoda Jan Nebojácný. Z českých osobností byli členy řádu například Konrád z Večty, Oldřich Zajíc z Hazmburka nebo

Václav Králík z Buřenic. Zikmundův věrný druh uherský šlechtic Mikuláš II. Gorjanský byl členem obou řádů, točenice i draka. Dokládá to listina vydaná 26. března 1416 v Paříži uherskou kanceláří, kde jsou znaky obou řádů vyobrazeny jako navzájem propletené.

Po Václavově smrti byl český řád nadále udělován českými králi. Není vyloučeno, že dalšími z velmistřů Řádu točenice byli Zikmund nebo Jiří z Poděbrad. O udělování řádu v době vlády Ladislava Jagelonského máme doklad v podobě nástěnné malby dochované ve Svatováclavské kapli katedrály svatého Víta.

Na západní stěně Svatováclavské kaple je vyobrazení, na kterém král Jindřich Ptáčník vítá knížete Václava na říšském sněmu v Řezně. V popředí jsou namalovány dvě postavy, které mají na pravé noze, těsně pod kolenem, uvázanou točenici. Rytíř nalevo v zlatě lemovaném červeném šatě má pod pravým kolenem na žluté punčoše přivázanou tmavě zelenou točenici. Nápis a erb postavu identifikují jako velkopřevora řádu svatého Jana Jeruzalémského (johanitů) Matouše Děpolta Popela z Lobkowicz. Vpravo pod druhým rytířem v částečně zlatém rouchu se žlutou točenicí uvázanou na pruhované punčoše je zobrazen čtvrcený erb se dvěma johanitskými kříži.

// Ledňáček v točenici na klenbě Staroměstské mostecké věže.

ZÁVĚR CESTY

1432–1437

Stárnoucí římský král Zikmund v posledních pěti letech života úspěšně završil svou celoživotní pouť. Dařilo se mu téměř ve všem, co si předsevzal. Prosadil svolání nového koncilu do Basileje, v Římě byl korunován na císaře, uzavřel dohodu s husity a byl uznán českým králem.

Pětašedesátiletý Zikmund vstoupil do Říma v květnu 1433, aby byl v bazilice svatého Petra papežem Evženem IV. korunován na římského císaře. Potupná porážka křižáků u Domažlic navíc donutila odpůrce smíru, především z řad církve, v souladu se Zikmundovým přesvědčením vyřešit dlouhotrvající husitský vzdor diplomaticky. Císař Zikmund si byl vědom toho, že jeho přijetí za právoplatného českého krále musí předcházet dohoda s vojensky neporazitelnými husity. K tomu mu ovšem značně dopomohly pokračující vnitřní neshody husitů.

Názorové rozdíly radikálů pod vedením Prokopa Holého a umírněných nakonec v květnu 1434 vyústily v bratrovražednou bitvu u Lipan. Radikální husité nekompromisně odmítající Zikmunda byli v bitvě poraženi. Klíčovou podmínkou k uznání platnosti Zikmundovy korunovace z července 1420 však zůstávalo uznání čtyř pražských artikulů, nyní vtělených do tzv. kompaktát.

Dohoda mezi Husovými stoupenci, zástupci koncilu a císařem Zikmundem byla nakonec dojednána a takzvaná císařská kompaktáta byla slavnostně vyhlášena roku 1436 v Jihlavě. V srpnu téhož roku Zikmund po mnohaleté nepřítomnosti vstoupil do hlavního města království, Prahy. Soužití katolického panovníka s husity ale nebylo nijak jednoduché. Zikmund musel kromě mnoha ústupků zakročit proti odbojnému Janu Roháčovi z Dubé.

V dalším roce ve Znojmě, na cestě z Prahy do Uherského království, vážně nemocný Zikmund skonal. Jeho smrtí ztratila Evropa silného a rozhodného císaře, který dokonce dosáhl více diplomatickými kroky než válčením.

9. ledna 1432	Zikmund vyzval papeže Evžena IV. k obnovení koncilu.
18. května 1432	V Chebu byla s husity sjednána dohoda o podmínkách jednání v Basileji.
Prosinec 1432	Zástupci husitů v čele s Prokopem Holým se vydali na cestu do Basileje.
16. ledna 1433	Začala několikaměsíční veřejná disputace na basilejském koncilu.
31. května 1433	Zikmund byl v Římě korunován na císaře Svaté říše římské.
11. října 1433	Císař Zikmund se vrátil na jednání v Basileji.
6. května 1434	Vojsko panské jednoty spolu se Staroměstskými se zmocnilo Nového Města pražského.
30. května 1434	Vojsko radikálních husitů pod vedením Prokopa Holého bylo poraženo u obce Lipany nedaleko Českého Brodu.
24. června 1434	Zemský správce Aleš Vřešťovský z Rýzmburka svolal do Prahy svatojánský sněm českých a moravských stavů.
22. srpna 1434	Na říšském sněmu v Řezně začalo jednat české poselstvo se Zikmundem.
Září 1434	Moravané včetně panských stoupenců kalicha uzavřeli v Brně landfrýd a přijali Zikmundova zetě Albrechta V. za svého vládce.
21. prosince 1434	Na sněmu táboorského a sirotčího bratrstva v Táboře se mluvčím svazu stal Jan Roháč z Dubé.
Březen 1435	V Praze se konal svatovalentinský sněm, který stanovil podmínky Zikmundova nástupnictví.

Táborité byli drtivě poraženi v bitvě u Křeče.	19. srpna 1435
Mistr Jan Rokycana byl zvolen českým sněmem za společného pražského arcibiskupa katolíků i kališníků.	1. října 1435
Na jihlavském sněmu byla vyhlášena husitská kompaktáta.	5. července 1436
Císař Zikmund byl v Jihlavě uznán jako český král.	14. srpna 1436
Uznáný český král Zikmund přijel do Prahy.	23. srpna 1436
Zikmund udělil Táboru privilegia královského města.	25. ledna 1437
Barbora Celjská byla v katedrále svatého Víta na Pražském hradě korunována na českou královnu.	11. února 1437
Jan Rokycana upadl do Zikmundovy nemilosti a byla mu odňata týnská fara.	24. dubna 1437
Jan Rokycana utekl z Prahy a ukrýval se na Kunětické hoře u Pardubic.	16. června 1437
Zikmund odjel do Chebu na svůj poslední říšský sněm.	Počátek července 1437
Na Staroměstském náměstí byl popraven Jan Roháč z Dubé s celou svou družinou.	9. září 1437
Císař Zikmund se s doprovodem odebral z Prahy do Znojma.	11. listopadu 1437
Na Zikmundův rozkaz byla ve Znojmě zatčena královna Barbora a o několik dní později byla převezena do Prešpurku, kde byla vězněna.	5. prosince 1437
Císař a český král Zikmund zemřel na znojenském hradě.	9. prosince 1437

Barbora Celjská 1392?–1451

Během 14. století Celjští navázali pevné vazby s Uherským královstvím a v roce 1331 získali město Celje v dnešním Slovinsku. Rod Celjských, pocházející ze Štýrska, byl v roce 1341 povýšen do hraběcího stavu. Roku 1436 se z rozhodnutí Zikmunda stali říšskými hrabaty. Císař jim současně daroval celé celjské hrabství, a dokonce i právo ražby vlastních mincí.

// Skrytý portrét Barbory Celjské, detail z oltáře svaté Barbory ze zaniklého kostela ve finském Kalanti.

// Možný portrét Barbory Celjské, detail z cyklu nástěnných maleb na severoitalském hradě Manta, okolo 1420.

Barbora se narodila někdy před rokem 1395 Anně ze Schaunbergu a Heřmanovi II. Celjskému, který v bitvě u Nikopole roku 1396 Zikmundovi zachránil život. O pět let později přispěl k Zikmundově vysvobození ze zajetí, na základě čehož došlo k zasnoubení s dcerou Barborou. Ta byla šestým potomkem manželského páru ze sedmi.

Podobně jako její předchůdkyně Žofie, byla i Barbora velice schopná panovnice, která svého chotě v diplomatických krocích podporovala a v době Zikmundovy nepřítomnosti spravovala královské záležitosti. V Čáchách byla v roce 1414 korunována na římskou královnu, ale teprve roku 1437 byla v Praze korunována na královnu českou.

Barbora se Zikmundem byli považováni za nejkrásnější manželský pár tehdejší Evropy. Ovšem soužití se Zikmundem, který byl o nejméně dvacet dva let starší, jistě nebylo poklidné. Oba byli pohlední, energičtí a toužili po moci. Postupně Barbora získala obrovský majetek, zřejmě srovnatelný s bohatstvím Stibora ze Stibořic. Vlastnila okolo třiceti hradů a k tomu i báňská města, ze kterých jí plynuly podstatné zisky.

V roce 1419 manželské spory dokonce vyústily v Barbořino vykázání od královského dvora. Stejně jako Václav IV. i jeho bratr Zikmund proslul náklonností k ženám, která snad přispěla i k Barbořině údajné nevěře. Navíc král Zikmund byl většinu času na cestách. Uvádí se vícero šlechticů dvořících se královně, například Fridrich z Hohenzollernu či Jan z Wallenrothu.

V posledním roce Zikmundovy vlády se u Barbory projevil mocenský ambice. Král Zikmund ji těsně před svou smrtí nechal dokonce uvěznit. Jejich zeť Albrecht V. Habsburský spolu se svou ženou Alžbětou posléze nechali Barboře odebrat majetky. Po Zikmundově smrti a svém propuštění na svobodu odešla zklamaná Barbora nejprve do Polska a potom do českého Mělníka.

Její vztah k majetku naznačuje i následné zanícení do alchymie. Při pobytech v Polsku i v Čechách v alchymii dosáhla pozoruhodných úspěchů. Na svém sídle v Mělníce měla vlastní laboratoř, kde se pokoušela o výrobu zlata a stříbra. Ovšem její praktiky nebyly zcela čisté, jak vyplývá ze svědectví českého alchymisty Jana z Lazu: *Dověděv se, že choť zvěčnělého krále Zigmunda zná se v naukách přírodních, dal jsem se k ní uvést a vyptával jsem se na rozličné věci umění našeho. Odpovídala mi po žensku zchytrale. Alchymista byl svědkem získávání drahých kovů: [...] z toho učinila prášek, jímž bělela měď. Tato byla na kameně průběřském jako stříbro, ale nemohla se kovati. Tím podvedla mnoho lidí. [...] Kov měl pak ovšem vně i vnitř vid zlata, ale když se roztopil, pozbyl zase barvy zlaté. Směsí tou osídila mnoho kupců.*

jako stříbro, ale nemohla se kovati. Tím podvedla mnoho lidí. [...] Kov měl pak ovšem vně i vnitř vid zlata, ale když se roztopil, pozbyl zase barvy zlaté. Směsí tou osídila mnoho kupců.

Barbora strávila zbytek života v Mělníku, kde zemřela 11. července 1451 během morové epidemie. Její ostatky byly uloženy do hrobu v Martinické kapli katedrály svatého Víta v Praze.

// Skrytý portrét Barbory Celjské, detail z nástěnné malby ve Hřbitovní kapli v severoitalském Rifianu.

Felčari, čistnáři a hvězdopravci

Medicína, alchymie a astrologie byly součástí studia na středověkých univerzitách včetně té pražské, kterou založil v roce 1348 císař Karel IV. Pro nás dnes zcela odlišné obory se tehdy navzájem prolínaly. Lékař a autor veršovaných slovníků mistr Bartoloměj z Chlumce († 1370/1379) řečený Klaret byl zřejmě první, kdo pro alchymii použil český výraz čistnářství (czistnarstwo), což dobře vystihuje podstatu alchymie jako proces „očišťování“. Občas používaný výraz zlatodějství svádí k pohledu na alchymisty jako podvodníky či v horším případě čaroděje.

Údajně se alchymii zabýval přítel císaře Karla IV. a první český arcibiskup Arnošt z Pardubic (1297–1364) při svých studiích na univerzitách v Boloni a Padově. V čistnářství i hvězdopravectví se vyznal i císařův lékař a astrolog Havel ze Strahova († po 1388), který podle postavení hvězd poradil Karlovi, aby namísto na bubenečské pláni nechal založit Nové Město pražské mezi Vítkovem a Vyšehradem. Alchymie byla součástí znalostí císařského apatykáře Angela z Florencie († 1408), který na Novém Městě pražském v místě dnešní Hlavní pošty založil první botanickou zahradu, osázenou léčivými bylinami a cizokrajnými dřevinami. Angelo se po Karlově smrti stal apatykářem Václava IV., který po určité době nechal zahradu opět zušlechtit.

Zájem o alchymii projevoval další Václavův osobní lékař, uznávaný univerzitní profesor a pražský arcibiskup Albík z Uničova (1358–1427). Nepřáteli byl ovšem pomlouván, že se spolu s králem oddával černé magii, jmenovitě nekromancii. Po Václavově smrti vstoupil do služeb krále Zikmunda a i s ním opustil Prahu. Následující pražský arcibiskup a mincmistr Konrád z Vechty († 1431), který Zikmunda korunoval na českého krále, byl dokonce nazván „Kunrádem čarodějníkem“, vděčícím za svůj úspěch „černému umění“. Po smrti císaře Zikmunda se alchymii zabývala i císařovna vdova Barbora Celjská.

Na Václavově pražském dvoře se zdárně rozvíjela astrologie i matematika. Dokladem toho je jeden z nejstarších dochovaných a stále funkčních orlojů.

// *Alchymista, detail nástěnné malby v Pallazzo della Ragione v Padově.*

Původní stroj Pražského orloje pochází z roku 1410. Pozoruhodný mechanismus, výjimečný svou konstrukcí i stářím, je dílem zručného královského hodináře Mikuláše z Kadaně (1350–1419?). Vytvořil jej na základě propočtů rektora pražské univerzity Jana Ondřejova, zvaného Šindel (1375–1456?), který byl osobním astrologem a lékařem obou bratrů, krále Václava IV. i císaře Zikmunda.

Tradice provozování hermetických umění (alchymie, astrologie, magie) z dob králů Karla IV., Václava IV. a Zikmunda v Čechách zakořenila, čehož je dokladem i vzdělaný syn posledního českého krále Jiřího z Poděbrad a jeho druhé ženy Johany z Rožmitála. Diplomát, spisovatel a překladatel Hynek z Poděbrad (1452–1492) se o alchymii zajímal natolik, že si ve svém domě v Kutné Hoře zřídil vlastní laboratoř.

Jedna z prvních zmínek o alchymii se objevuje roku 1394 v díle *Nová rada*, jehož autorem je český šlechtic a básník Smil Flaška z Pardubic (1350–1403), synovec Arnošta z Pardubic. V něm opice králi radí, aby se zcela oddal čarování a „zlatodějství“. Nejstaršími alchymistickými rukopisy českého původu jsou latinsky psané traktáty, veršované *Postup výroby kamene mudrců* (Processus de lapide philosophorum) z roku 1412 a *Hádanka o kamenu* (Aenigma de lapide), sepsané Janem Těšínským.

// *Mojžíš, detail nástěnné malby, Hřbitovní kaple v italském Rifianu.*

// *Mojžíš, detail výzdoby severního portálu chrámu Panny Marie před Týnem.*

Albík z Uničova se po smrti Václava IV. pravděpodobně stal osobním lékařem jeho bratra Zikmunda, který ho za zásluhy povýšil do šlechtického stavu. Alchymista, lékař a znalec filozofie Albík údajně pronesl slavnou větu: *Není nápoje kromě vína, není pokrmu kromě masa, není radosti kromě ženy.*